

Edyta Mioduchowska-Jaroszewicz

UWARUNKOWANIA EKONOMICZNE FUNKCJONOWANIA FUNDUSZY EMERYTALNYCH

Wstęp

Celem artykułu jest przedstawienie ram prawnych, metodologicznych i rachunkowych funkcjonowania funduszy emerytalnych w Polsce. Ich zadaniem jest gromadzenie środków finansowych wielu rozproszonych inwestorów i wspólne inwestowanie na rynkach kapitałowych dla osiągnięcia korzyści finansowych. Powoduje to stałą zmianę sytuacji kapitałowo-majątkowej funduszy, co wymaga bieżącego ewidencjonowania i podawania do publicznej wiadomości inwestorów, którzy zawierzili danemu funduszowi. Dodatkowym elementem wyróżniającym fundusze jest wymóg stosowania się przez nie do określonego w przepisach prawa i statucie zakresu oraz sposobu lokowania powierzonych im przez inwestorów środków¹.

1. Uwarunkowania organizacyjne-metodologiczne funduszy emerytalnych

Fundusze emerytalne, będące elementem systemu emerytalnego, tworzą jego drugi filar – obowiązkowy, powszechny, kapitałowy, zarządzany przez prywatne podmioty – oprócz państwowego (Zakładu Ubezpieczeń Społecznych, Funduszu Ubezpieczeń Społecznych), który jest obowiązkowy, powszechny, repartycyjny,

¹ T. Flanek, *Badanie funduszy emerytalnych i inwestycyjnych*, „Rachunkowość – Auditor” 2000, nr 2/5.

administrowany przez państwo, i trzeciego (pracownicze programy emerytalne i indywidualne konta emerytalne) – dodatkowego, dobrowolnego, kapitałowego, zarządzanego przez prywatne podmioty (tabela 1).

Tabela 1. System emerytalny

Pierwszy filar	Drugi filar	Trzeci filar
ZUS/FUS	PTE/OFE	dodatkowe ubezpieczenie
<ul style="list-style-type: none"> – Obowiązkowy – Powszechny – Repartycyjny – Administrowany przez państwo 	<ul style="list-style-type: none"> – Obowiązkowy – Powszechny – Kapitałowy – Administrowany przez prywatne podmioty 	<ul style="list-style-type: none"> – Dobrowolny – Dodatkowy – Kapitałowy – Administrowany przez prywatne podmioty

Źródło: www.knuife.gov.pl podane za M. Marcinkowska, *Ocena działalności instytucji finansowych, Difin 2007, s. 60.*

Wspólnym elementem całego systemu emerytalnego jest zdefiniowana składka, co oznacza, że wysokość przyszłego świadczenia jest ściśle powiązana z wielkością środków przekazanych na ten cel przez świadczeniobiorcę². Otwarte fundusze emerytalne (OFE) gromadzą i inwestują środki pieniężne swoich członków z przeznaczeniem na wypłatę po osiągnięciu przez nich wieku emerytalnego. Fundusze mogą być tworzone jako otwarte lub pracownicze. Działają one na podstawie ustaw o³:

- organizacji i funkcjonowaniu funduszy emerytalnych,
- pracowniczych programach emerytalnych.

Organem funduszu jest towarzystwo emerytalne, prowadzone wyłącznie w formie spółki akcyjnej. Może to być powszechne towarzystwo emerytalne bądź pracownicze towarzystwo emerytalne. Członkostwo w OFE można uzyskać po podpisaniu umowy albo na wskutek losowania przeprowadzonego przez ZUS. Można należeć tylko do jednego OFE. Osoba zatrudniona u kilku pracodawców prowadzących programy może uczestniczyć w więcej niż jednym programie. Uczestnik pracowniczego programu emerytalnego (PPE) może w każdym czasie dokonać wypowiedzenia udziału w nim. Jest to bowiem umowa, a nie odrębna instytucja finansowa (środki gromadzone w ramach programu trafiają do wyspecjalizowanych instytucji finansowych).

² www.knuife.gov.pl/fundusze/II_filar/index.shtml#założenia.

³ M. Marcinkowska, *op.cit.*, s. 60.

Program może mieć charakter zakładowy lub międzyzakładowy i być prowadzony jako:

- a) fundusz emerytalny,
- b) umowa o wnoszenie przez pracodawcę składek pracowników do funduszu inwestycyjnego;
- c) umowa grupowego ubezpieczenia na życie pracowników z zakładem ubezpieczeń w formie grupowego ubezpieczenia na życie z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym;
- d) zarządzanie zagraniczne.

Środki pieniężne – części składek na ubezpieczenie emerytalne – trafiają do OFE za pośrednictwem ZUS. Obecnie jest to 7,3% podstawy wymiaru składki na ubezpieczenie społeczne. Składki do pracowniczych funduszy są wpłacane w imieniu pracowników będących członkami tego funduszu, a składkę podstawową finansuje pracodawca. Jej wysokość jest ustalana procentowo od wynagrodzenia, w jednakowej kwocie dla wszystkich uczestników lub procentowo od wynagrodzenia z określeniem maksymalnej wysokości składki. Każdy członek funduszu ma otwarty indywidualny rachunek, na którym są rejestrowane składki i wpłaty transferowe. Wpłacane do funduszu składki oraz otrzymywane wypłaty transferowe są przeliczane na jednostki rozrachunkowe. Wartość jednostki rozrachunkowej jest ustalana codziennie. Dzięki temu członkowie funduszu mogą na bieżąco analizować wartość zgromadzonych w OFE środków.

Całkowita wartość jednostek rozrachunkowych jest równa całkowitej wartości aktywów netto funduszu przeliczonych na te jednostki. Wartość środków na rachunku członka funduszu może być wyrażana jako część ułamkowa jednostki rozrachunkowej. Wartość jednostki rozrachunkowej w dniu przeliczenia równa jest ilorazowi wartości aktywów netto funduszu w dniu przeliczenia przez liczbę jednostek rozrachunkowych zapisanych w tym dniu na rachunkach prowadzonych przez fundusz. W pierwszym dniu przeliczenia (następującym po dokonaniu wpłaty pierwszej składki funduszu) wartość jednostki rozrachunkowej wynosi 10 zł. Członek funduszu nie może rozporządzać środkami zgromadzonym na swoim rachunku (z wyjątkiem dyspozycji na wypadek śmierci). Środki zgromadzone na rachunku członka otwartego funduszu podlegają egzekucji, natomiast pracowniczego funduszu – środki ze składki podstawowej – nie podlegają egzekucji sądowej i administracji, chyba

że powstał obowiązek ich zwrotu albo wypłaty i wtedy podlegają egzekucji od dnia wymagalności.

Wypłata środków zgromadzonych na rachunku w OFE może nastąpić przez ich przeniesienie do wskazanego przez członka zakładu ubezpieczeń emerytalnych, w którym wykupił on emeryturę. Działalność funduszu jest finansowana ze składek – jest to procentowo określona kwota wpłacanych składek (przed przeliczeniem składek na jednostkę rozrachunkową). W ustawie ustalono limit potrącenia składki – maksymalnie 3,5% począwszy od 2014 roku, w okresie przejściowym: do końca 2010 roku – 7%, w 2011 roku – 6,125%, w 2013 roku – 4,375%. Kwoty te są przekazywane do powszechnego towarzystwa. Koszty transakcyjne związane z nabywaniem i sprzedażą aktywów funduszu oraz ich przechowywaniem (stanowiące równowartość wynagrodzenia depozytariusza) są pokrywane przez fundusz bezpośrednio z jego aktywów. W przypadku funduszu pracowniczego koszty zarządzania funduszem przez towarzystwo mogą być też pokrywane bezpośrednio z aktywów – nie więcej niż 0,05% zarządzanych aktywów netto miesięcznie, a w przypadku funduszu otwartego – według stawki określonej w statucie (w ustawie określono limity opłat – tabela 2).

Tabela 2. Limity opłat

Wysokość aktywów netto (mln zł)	Miesięczna opłata za zarządzanie otwartym funduszem do aktywów netto
Do 8000	0,045% wartości aktywów netto w skali miesiąca
8000–20 000	3,6 mln zł + 0,04% nadwyżki ponad 8000 mln zł wartości aktywów netto, w skali miesiąca
20 000–35 000	8,4 mln zł + 0,032% nadwyżki ponad 20 000 mln zł wartości aktywów netto w skali miesiąca
35 000–65 000	13,2 mln zł + 0,023% nadwyżki ponad 35 000 mln zł wartości aktywów netto w skali miesiąca
65 000 i więcej	20,1 mln zł + 0,015% nadwyżki ponad 65 000 mln zł wartości aktywów netto w skali miesiąca

Źródło: Ustawa z dnia 28.08.1997 r. o organizacji i funkcjonowaniu funduszy emerytalnych, DzU 2004, nr 159, z późn. zm., art. 136.

Ze szczególnego charakteru funduszy emerytalnych – gromadzenie środków na świadczenia emerytalne – wynika, że ich aktywa powinny być lokowane w taki spo-

sób, by „osiągać maksymalny stopień bezpieczeństwa i rentowności dokonywanych lokat”. W ustawie określono przy tym maksymalne limity poszczególnych kategorii lokat, w jakie mogą być zaangażowane aktywa funduszu (tabela 3).

Tabela 3. Struktura lokat otwartych funduszy emerytalnych

Dopuszczalne kategorie lokat	Limit
Obligacje i bony skarbowe, inne papiery dłużne gwarantowane przez Skarb Państwa	bez ograniczeń
Depozyty bankowe i bankowe papiery wartościowe	5–10% wartości aktywów funduszu
Akcje spółek notowanych na regularnym rynku giełdowym	40%
Akcje NFI	bez ograniczeń
Certyfikaty inwestycyjne emitowane przez fundusze inwestycyjne zamknięte	2–10% wartości aktywów funduszu
Jednostki uczestnictwa zbywane przez fundusze inwestycyjne otwarte lub specjalistyczne fundusze inwestycyjne otwarte	5–15%
Obligacje i inne dłużne papiery wartościowe emitowane przez jednostki samorządu terytorialnego	40%
Obligacje przychodowe	20%
Listy zastawne	40%, w tym do 15% w listy zastawne niedopuszczone do publicznego obrotu
Kwity depozytowe	10%

Źródło: opracowanie własne na podstawie ustawy o organizacji i funkcjonowaniu funduszy emerytalnych; Rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 3.02.2004 r. w sprawie określenia maksymalnej części aktywów otwartego funduszu emerytalnego, jaka może zostać ulokowana w poszczególnych kategoriach lokat, oraz dodatkowych ograniczeń w zakresie prowadzenia działalności lokacyjnej przez fundusze emerytalne, DzU 2004, nr 32, poz. 276, z późn. zm.

Aktywa otwartego funduszu nie mogą być lokowane następująco:

1. W akcje lub inne papiery wartościowe emitowane przez powszechne towarzystwo zarządzające tym funduszem.
2. W akcje lub inne papiery wartościowe emitowane przez akcjonariuszy powszechnego towarzystwa zarządzającego tym funduszem.
3. W akcje lub inne papiery wartościowe emitowane przez podmioty związane z podmiotami określonymi w punktach 1 i 2.
4. Aktywa pracowniczego funduszu nie mogą być lokowane w papiery wartościowe emitowane przez pracownicze towarzystwo zarządzające tym funduszem.

5. Nie więcej niż 5% wartości aktywów pracowniczego funduszu może być łącznie ulokowane w akcje lub inne papiery wartościowe emitowane przez akcjonariuszy pracowniczego towarzystwa zarządzającego tym funduszem.
6. Nie więcej niż 10% wartości aktywów pracowniczego funduszu może być łącznie ulokowane w akcje lub inne podmioty związane w stosunku do akcjonariuszy pracowniczego towarzystwa zarządzającego tym funduszem.
7. Aktywa pracowniczego funduszu mogą być lokowane w papiery wartościowe emitowane przez akcjonariuszy pracowniczego towarzystwa zarządzającego tym funduszem lub podmioty będące podmiotami związanymi w stosunku do tych akcjonariuszy, jeśli zezwala na to statut tego funduszu.

Aktywa są przechowywane przez depozytariusza wybranego przez fundusz. Może nim być bank, który jest:

- a) bankiem krajowym;
- b) posiada fundusze własne w wysokości minimum 100 mln euro w przypadku przechowywania aktywów otwartego funduszu i 30 mln euro w przypadku przechowywania pracowniczego funduszu;
- c) nie posiada akcji towarzystwa zarządzającego funduszem (i podmiotów z nim związanych), których aktywa przechowuje;
- d) nie jest pożyczkodawcą/kredytodawcą funduszy, którego aktywa przechowuje, ani towarzystwa zarządzającego tym funduszem (chyba że kwota pożyczki/kredytu nie przekracza 1% wartości aktywów netto tego funduszu);
- e) nie zatrudnia ani nie posiada w składzie władz statutowych osób będących członkami kierownictwa lub pracownikami towarzystwa zarządzającego funduszem, którego aktywa przechowuje, ani podmiotu z nim związanego.

Depozytariuszem może być także Krajowy Depozyt. Aby zapewnić bezpieczeństwo i wzrost wartości lokat, w ustawie przewidziano wiele norm ostrożnościowych. Podstawowe odnoszą się do kapitałów rezerwowego i premiewego.

1. Otwarty fundusz jest zobowiązany utworzyć kapitał rezerwowy. Środki na tym rachunku stanowią część aktywów funduszu i są przeliczane na jednostki rozrachunkowe. Powszechne towarzystwo może wycofać środki zgromadzone na rachunku rezerwowym w ostatnim dniu roboczym kwietnia lub października pod

warunkiem, że stopa zwrotu funduszu zarządzanego przez towarzystwo za okres 72 miesięcy była niższa niż wskaźnik wzrostu cen towarów i usług konsumpcyjnych ogółem za ostatnie 72 miesiące, w marcu w stosunku do marca sprzed sześciu lat oraz we wrześniu w stosunku do września sprzed sześciu lat.

2. Otwarty fundusz jest zobowiązany tworzyć rachunek premiiowy. Środki na tym rachunku stanowią część aktywów funduszu i są przeliczane na jednostki rozrachunkowe. Mechanizm tworzenia tego funduszu jest następujący: OFE w ostatnim dniu roboczym miesiąca przekazuje ze swoich aktywów na rzecz powszechnego towarzystwa środki nie wyższe niż 0,005% wartości zarządzanych aktywów netto funduszu w skali miesiąca. Towarzystwo najpóźniej w pierwszym dniu roboczym następnego miesiąca wpłaca te kwotę na rachunek premiiowy. Po podaniu przez organ nadzoru informacji o średniej ważonej stopie zwrotu wszystkie OFE:

- a) towarzystwo zarządzające funduszem, który uzyskał na rachunku premiiowym najwyższą stopę zwrotu, nabywa uprawnienie do wycofania wszystkich środków zgromadzonych na rachunku premiiowym;
- b) towarzystwo zarządzające funduszem, który uzyskał najniższą stopę zwrotu, przekazuje niezwłocznie wszystkie środki zgromadzone na rachunku premiiowym do otwartego funduszu;
- c) towarzystwo zarządzające pozostałymi funduszami uzyskuje uprawnienie do wycofania części środków zgromadzonych na rachunku premiiowym stanowiącej iloczyn całości środków zgromadzonych na rachunku premiiowym i procentowego wskaźnika premiiowego, a pozostałą kwotę przekazuje się niezwłocznie do otwartego funduszu.

Procentowy wskaźnik premiiowy oblicza się jako iloraz różnicy między stopami zwrotu uzyskanymi przez dany fundusz i funduszu o najniższej stopie zwrotu, oraz różnic między stopami zwrotu uzyskanymi przez fundusz o najwyższej stopie zwrotu i funduszu o najniższej stopie zwrotu. Środki zgromadzone na rachunku premiiowym, do których powszechne towarzystwo nabyło uprawnienie do wycofania, są niezwłocznie przenoszone na rachunek rezerwowy.

Fundusz Gwarancyjny (FG), mający ważne znaczenie dla zapewnienia bezpieczeństwa i rentowności środków zgromadzonych w OFE, składa się z części podstawowej i dodatkowej. Część podstawowa jest administrowana przez Krajowy Depozyt Papierów Wartościowych SA, a część dodatkowa to rachunek otwierany przez OFE, na który są przekazywane wpłaty powszechnego towarzystwa. Wysokość

środków przechowywanych na rachunku części dodatkowej Funduszu Gwarancyjnego powinna wynosić od 0,3% do 0,4% wartości aktywów netto funduszu. Jest on związany z kolejną normą ostrożnościową – mechanizmem zapewnienia minimalnej wymaganej stopy zwrotu. Otwarty fundusz, który przyjmował składki przez co najmniej 36 miesięcy, ustala na koniec marca i września każdego roku stopy zwrotu za ostatnie 36 miesięcy. Minimalna wymagana stopa zwrotu to niższa z wielkości:

- a) stopa zwrotu niższa niż o 50% od średniej ważonej stopy zwrotu wszystkich otwartych funduszy w danym okresie;
- b) stopa zwrotu niższa o 4 punkty procentowe od średniej ważonej stopy zwrotu wszystkich otwartych funduszy w danym okresie;
- c) gdy stopa zwrotu funduszu jest niższa od minimalnej wymaganej, powstaje niedobór, pokrywany w pierwszej kolejności z umorzenia jednostek rozrachunkowych zgromadzonych na rachunku rezerwowym, a następnie z umorzenia jednostek rozrachunkowych zgromadzonych na części dodatkowej Funduszu Gwarancyjnego.

Indywidualne konta emerytalne (IKE) to dobrowolne ubezpieczenie finansowe zawierane przez zainteresowane osoby fizyczne. Dla zwiększenia zainteresowania Polaków tą formą oszczędzania na emeryturę państwo wprowadziło następującą zachętę podatkową: oszczędzający ma prawo do zwolnienia z podatku od zysków kapitałowych wówczas, gdy na podstawie pisemnej umowy o prowadzenie IKE gromadzi oszczędności tylko na jednym IKE. Jednocześnie wprowadzono zapis limitujący poziom wpłat – w roku kalendarzowym nie mogą przekroczyć 150% prognozowanego przeciętnego wynagrodzenia miesięcznego w gospodarce narodowej na dany rok, określonego w ustawie budżetowej lub ustawie o prowizorium budżetowym. Zgodnie z zapisami ustawy o indywidualnym kontach emerytalnych, jest to wyodrębniony zapis w rejestrze uczestników funduszu inwestycyjnego, wyodrębniony rachunek papierów wartościowych lub inny rachunek, na którym zapisywane są instrumenty finansowe niebędące papierami wartościowymi, oraz rachunek pieniężny służący do obsługi takich rachunków w podmiocie prowadzącym działalność maklerską, lub wyodrębniony rachunek bankowy w banku, prowadzony na zasadach określonych ustawą, a w zakresie nieuregulowanym – na zasadach określonych

w przepisach właściwych dla tych rachunków i rejestrów. IKE może być prowadzone na podstawie pisemnej umowy zawartej przez oszczędzającego z:

- a) funduszem inwestycyjnym;
- b) podmiotem prowadzącym działalność maklerską – o świadczenie usług brokerskich i prowadzenie rachunku papierów wartościowych oraz rachunku pieniężnego służącego do jego obsługi;
- c) zakładem ubezpieczeń – ubezpieczenia na życie z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym;
- d) bankiem – o prowadzenie rachunku bankowego.

Oszczędzający ma prawo do zmiany instytucji finansowej prowadzącej jego IKE, dokonując wypłaty transferowej. IKE nie zyskały popularności zakładanej w prognozach rządowych. Planowane są zatem modyfikacje ustawy – propozycje idą w kierunku zwiększenia limitu kwot nieobjętych podatkiem od zysków kapitałowych.

Środki gromadzone przez oszczędzającego na IKE są rejestrowane na wyodrębnionym:

- zapisie w rejestrze uczestników funduszu inwestycyjnego,
- rachunku papierów wartościowych i rachunku pieniężnym służącym do jego obsługi w podmiocie prowadzącym działalność maklerską,
- rachunku ubezpieczeniowym funduszu kapitałowego,
- rachunku bankowym banku.

Są trzy sposoby podjęcia środków zgromadzonych na IKE:

- wypłata,
- wypłata transferowa,
- zwrot środków zgromadzonych na IKE.

Wypłata środków zgromadzonych na IKE następuje wyłącznie na wniosek oszczędzającego po osiągnięciu przez niego wieku 60 lat lub nabyciu uprawnień emerytalnych i ukończeniu 55 roku życia oraz spełnienia warunku:

- dokonywania wpłat na IKE co najmniej w pięciu dowolnych latach kalendarzowych,
- dokonania ponad połowy wartości wpłat nie później niż na pięć lat przed dniem złożenia przez oszczędzającego wniosku o dokonanie wypłaty.

W przypadku śmierci oszczędzającego wypłata następuje na wniosek osoby uprawnionej. Oszczędzający, który dokonał wypłaty, nie może ponownie założyć IKE. Wypłata transferowa jest dokonywana z:

- a) instytucji prowadzącej IKE do innej instytucji finansowej, z którą oszczędzający zawarł umowę o prowadzeniu IKE, albo
- b) instytucji finansowej prowadzącej IKE do programu emerytalnego, do którego przystąpił oszczędzający, albo
- c) programu emerytalnego, w przypadkach, o których mowa w przepisach o pracowniczych programach emerytalnych, do instytucji finansowej, z którą oszczędzający zawarł umowę o prowadzeniu IKE, albo
- d) IKE zmarłego oszczędzającego na IKE osoby uprawnionej albo do programu emerytalnego, do którego przystąpił uprawniony.

Zwrot środków zgromadzonych na IKE następuje w razie wypowiedzenia umowy o prowadzenie IKE przez którąkolwiek ze stron, jeżeli nie zachodzą przesłanki do wypłaty lub wypłaty transferowej. Wypłata transferowa i zwrot środków zgromadzonych na IKE jest dokonywana w formie pieniężnej.

2. Sprawozdawczość finansowa funduszy emerytalnych

Rachunkowość funduszu emerytalnego jest regulowana nie tylko ustawą, ale również dwoma rozporządzeniami:

- Ministra Finansów w sprawie szczególnych zasad rachunkowości funduszy emerytalnych⁴,
- Rady Ministrów w sprawie szczegółowych zasad wyceny aktywów i zobowiązań funduszy emerytalnych⁵.

Sprawozdanie finansowe funduszu emerytalnego jest sporządzane odrębnie dla każdego funduszu. Podstawową pozycją w bilansie są aktywa netto, będące różnicą między aktywami i zobowiązaniami funduszu. Wartość jednostki rozrachunkowej oblicza się na każdy dzień wyceny na podstawie wartości aktywów netto na ten dzień. Dla celów sprawozdawczych na dzień bilansowy przeprowadza się wyce-

⁴ Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 19.03.2004 r. w sprawie szczególnych zasad rachunkowości funduszy emerytalnych, DzU 2004, nr 106, poz. 894, z późn. zm.

⁵ Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 9.03.2004 r. w sprawie szczególnych zasad wyceny aktywów i zobowiązań funduszy emerytalnych, DzU 2004, nr 51, poz. 493, z późn. zm.

nę i oblicza wartość jednostki rozrachunkowej. Wartość jednostki rozrachunkowej w dniu przeliczenia jest ustalana przez podzielenie wartości netto aktywów funduszu w dniu przeliczenia przez liczbę jednostek rozrachunkowych zapisanych w tym dniu na rachunkach prowadzonych przez fundusz.

Sprawozdanie finansowe funduszu emerytalnego sporządza się dwa razy w roku jako roczne i półroczne sprawozdanie finansowe. Sprawozdanie półroczne obejmuje dane za półrocze bieżącego roku obrotowego i dane porównywalne. Składa się ono z:

- bilansu,
- rachunku zysków i strat,
- zestawienia zmian w kapitale własnym,
- zestawienie portfela inwestycyjnego.

Roczne sprawozdanie finansowe składa się z:

- bilansu,
- rachunku zysków i strat,
- zestawienia zmian w aktywach netto,
- zestawienia zmian w kapitale własnym,
- zestawienia portfela inwestycyjnego,
- informacji dodatkowej obejmującej wprowadzenie do sprawozdania finansowego oraz dodatkowe informacje i objaśnienia.

Do rocznego sprawozdania finansowego funduszu dołącza się:

- a) pisemną informację zarządu towarzystwa, skierowaną do członków funduszu, zwięźle omawiającą wyniki działania funduszu w okresie sprawozdawczym;
- b) oświadczenie depozytariusza o zgodności danych przedstawionych w sprawozdaniu finansowym funduszu ze stanem faktycznym;
- c) opinię oraz raport z badania sporządzonego przez biegłego rewidenta (roczne sprawozdanie finansowe funduszu podlega obowiązkowemu badaniu przez biegłego rewidenta).

Fundusze emerytalne nie mają obowiązku sporządzania rachunku przepływów pieniężnych z racji szczególnego charakteru operacji dokonywanych przez fundusz i ich odzwierciedlenie w sprawozdaniu finansowym. Bilans funduszu emerytalnego odpowiada specyfice tego podmiotu: jego głównym celem jest ustalenie aktywów netto, nie jest zatem sporządzany w tradycyjnej, tabelarycznej formie zestawienia

aktywów i pasywów, lecz poszczególne składniki bilansu są wylistowane (zob. tabelę 1).

Tabela 4. Schemat bilansu

I. Aktywa
1. Portfel inwestycyjny
2. Środki pieniężne
3. Należności
4. Rozliczenia międzyokresowe
II. Zobowiązania
1. Z tytułu nabytych składników portfela inwestycyjnego
2. Z tytułu pożyczek i kredytów
3. Wobec członków
4. Wobec towarzystwa
5. Wobec depozytariusza
6. Z tytułu nieprzeliczonych jednostek na rachunku rezerwowym
7. Z tytułu nieprzeliczonych jednostek na rachunku premiowym
8. Z tytułu nieprzeliczonych jednostek na rachunku części dodatkowej Funduszu Gwarancyjnego
9. Pozostałe zobowiązania
10. Rozliczenia międzyokresowe
III. Aktywa netto (I–II)
IV. Kapitał funduszu
V. Kapitał rezerwowy
VI. Kapitał premiowy
VII. Kapitał części dodatkowej Funduszu Gwarancyjnego
VIII. Zakumulowany nierozdysponowany wynik finansowy
IX. Kapitał i zakumulowany nierozdysponowany wynik finansowy, razem (IV + V + VI + VII + VIII)

Źródło: opracowanie własne na podstawie Rozporządzenia Ministra Finansów w sprawie szczególnych zasad rachunkowości funduszy emerytalnych.

Rachunek zysków i strat funduszu emerytalnego obejmuje:

- wynik operacyjny, będący sumą wyniku z inwestycji oraz zrealizowanego i niezrealizowanego zysku (straty);
- przychody z tytułu pokrycia niedoboru.

Wynik finansowy funduszu obejmuje:

- wynik z inwestycji, będący różnicą między przychodami a kosztami operacyjnymi funduszu;
- zrealizowany zysk (stratę) z inwestycji;
- niezrealizowany zysk (stratę) z wyceny inwestycji;

- d) przychody z tytułu pokrycia niedoboru;
- e) przychody z tytułu uzupełnienia aktywów funduszu środkami zgromadzonymi na rachunku premiovym.

Tabela 5. Rachunek zysków i strat funduszu emerytalnego

I. Przychody operacyjne
1. Przychody portfela inwestycyjnego
A. Dywidendy i udziały w zyskach
B. Odsetki
C. Odpisy dyskonta od dłużnych papierów wartościowych nabytych poniżej wartości nominalnej
D. Przychody z tytułu udzielonych pożyczek papierów wartościowych
E. Przychody z tytułu udzielonych pożyczek w papierach wartościowych
F. Pozostałe przychody portfela inwestycyjnego
2. Przychody ze środków pieniężnych na rachunkach bankowych
3. Pozostałe przychody
II. Koszty operacyjne
1. Koszt zarządzania funduszem
2. Koszty zasilania rachunku premiovego
3. Koszty wynagrodzenia depozytariusza
4. Koszty portfela inwestycyjnego
5. Koszty zaciągniętych pożyczek i kredytów
6. Przychody z tytułu uzupełnienia aktywów funduszu środkami zgromadzonymi na rachunku premiovym
7. Pozostałe koszty
III. Wynik z inwestycji (I–II)
IV. Zrealizowany i niezrealizowany zysk (strata)
V. Wynik z operacji (III + IV)
VI. Przychody z tytułu pokrycia niedoboru
VII. Wynik finansowy (V + VII)

Źródło: opracowanie własne na podstawie Rozporządzenia Ministra Finansów w sprawie szczególnych zasad rachunkowości...

Kolejnym elementem sprawozdania finansowego, specyficznym dla tego podmiotu, jest zestawienie zmian w aktywach netto funduszu. Jest ono sporządzane tylko na koniec roku i przedstawia⁶:

- a) wartość aktywów netto na początek i koniec okresu sprawozdawczego oraz zmiany, które zaszły w jego wysokości: wynik finansowy okresu i zmiany w kapitale;

⁶ M. Marcinkowska, *op.cit.*, s. 21.

b) zmianę liczby i wartości jednostek rozrachunkowych;

c) wynikowo zmianę wartości aktywów netto na jednostkę rozrachunkową.

Zestawienie zmian w kapitale własnym funduszu emerytalnego sporządzane jest na takich samych zasadach jak w innych podmiotach.

Fundusz emerytalny ma dodatkowo obowiązek sporządzać szczegółowe zestawienie portfela inwestycyjnego. Raport ten obejmuje informacje o poszczególnych kategoriach inwestycji (lokat) dotyczące liczby posiadanych instrumentów, wartości nabycia i wartości bieżącej oraz procentowego udziału w aktywach.

Wnioski końcowe

Wprowadzenie w Polsce reformy systemu emerytalnego spowodowało powołanie nowych instytucji na rynku finansowym. Ich zadaniem jest obsługa kapitałowych filarów emerytalnych przez inwestowanie powierzonych im środków⁷. Poznanie uwarunkowań ekonomicznych funkcjonowania funduszy emerytalnych jest niezbędne do prawidłowej oceny ich sytuacji finansowej.

DUE ECONOMICALLY WORKING SPACE FUND PENSION

Summary

Visualising of legal, methodological and accounting frames functioning of pension funds is a purpose of the article in Poland. Funds are institutions, of which collecting financial measures of many fragmented investors is a purpose and together investing them on capital markets with a view to achieving financial gains. Investing is directed for gaining benefits associated with it cause the permanent change of the capital-material situation of funds what requires current inventorying and making public investors which believed the given fund. A requirement of the compliance is an additional component singling funds out by them defined by the law and articles of association of the scope and the way of depositing funds entrusted them by investors.

Translated by Edyta Mioduchowska-Jaroszewicz

⁷ P. Trippner, *Rentowność działalności powszechnych towarzystw emerytalnych w Polsce*, w: *Efektywność – rozważania nad istotą i pomiarem*, red. T. Dudycz, Ł. Tomaszewicz, Prace Naukowe Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu nr 1183, Wrocław 2007.